

บทที่ 7

เด็กที่มีปัญหาทางพฤติกรรม (Children with Behavior Problems)

ความหมาย

ฟอร์เนส (Fomes, 1992) ได้ให้ความหมายของเด็กที่มีปัญหาทางพฤติกรรมและอารมณ์ดังนี้

1. ไม่สามารถเรียนหนังสือได้เช่นเดียวกับเด็กปกติ และการที่ไม่สามารถเรียนได้นั้นมิได้มีสาเหตุมาจากองค์ประกอบทางสติปัญญา การรับรู้ หรือสุขภาพ
2. ไม่สามารถสร้างความสัมพันธ์อันดีต่อเพื่อนและครูได้
3. มีพฤติกรรมหรืออารมณ์ที่ไม่เหมาะสม
4. ไม่มีความสุขหรือความเก็บบกทางอารมณ์
5. แสดงอาการทางร่างกายหรือแสดงความหวาดกลัวเมื่อมีปัญหาส่วนตัวหรือปัญหาทางด้านการเรียน

นอกจากนี้รวมถึงการที่มีปัญหาเกิดขึ้นและมีมาเป็นเวลานาน ความรุนแรงของปัญหา ซึ่งจะส่งผลต่อการเรียน

ลักษณะของเด็กที่มีปัญหาทางพฤติกรรม

ควอ และ เวอร์รี่ (Quay & Werry, 1986) ได้กล่าวถึงลักษณะของเด็กที่มีปัญหาทางพฤติกรรมไว้ดังนี้

1. พฤติกรรมผิดปกติที่เรียกว่า Conduct disorder มักจะพบในครอบครัวที่เลี้ยงดูลูกด้วยการใช้ความรุนแรงและก้าวร้าว เด็กเหล่านี้จะโหดร้าย ก่อแค้น และไม่ค่อยรู้สึกผิด จะต่อต้านผู้ใหญ่หรือผู้มีอำนาจเหนือกว่า ไม่เชื่อฟังครูและพ่อแม่ และเป็นปัญหาในชั้นเรียน รวมถึงเด็กที่มีปัญหาทางด้านสมาธิและความสนใจ (Attention Deficit Hyperactivity Disorder) (ADHD.) ซึ่งบางที่อาจเรียกได้ว่าเป็นเด็กที่มีปัญหาทางการเรียนรู้หรือเด็กที่มี

ปัญหาทางอารมณ์หรือพฤติกรรม มีลักษณะคือ สูญเสียความสนใจง่าย ขาดสมาธิในการทำงาน ชอบก่อกวน และไม่สามารถปฏิบัติตามคำสั่งของครูได้

เด็กที่มีพฤติกรรมผิดปกตินี้เมื่อโตขึ้นเป็นผู้ใหญ่จะมีพฤติกรรมที่ต่อต้านสังคมและจะเสี่ยงดูบุตรให้เป็นผู้ที่มีปัญหาทางสังคม จึงกลายเป็นวงจรเช่นนี้ไม่มีที่สิ้นสุด

2. ความวิตกกังวลรู้สึกถดถอยและการไม่บรรลุวุฒิภาวะ (anxiety-withdrawal and immaturity) เด็กที่มีความวิตกกังวลและรู้สึกถดถอยมีสาเหตุมาจากความขัดแย้งภายในตัวเด็กเอง เด็กพวกนี้จะไม่ก่อกวนและจะไม่ก่อให้เกิดปัญหาทางด้านวินัยในชั้นเรียน จะมีลักษณะตรงข้ามกับเด็กประเภทแรกที่ชอบก่อกวนและมีความก้าวร้าว (conduct disorder) เด็กที่มีความวิตกกังวลสูงนี้มีพฤติกรรมเบี่ยงเบนที่สังเกตได้คือชอบปลีกตัวออกจากสังคม มีลักษณะขี้อาย มีอารมณ์อ่อนไหวไม่มั่นคง ขาดทักษะที่จำเป็นในการติดต่อสื่อสารกับผู้อื่น ขาดความเชื่อมั่น ไม่มีวุฒิภาวะและมีความรู้สึกที่ไม่ดีต่อตนเอง เด็กเหล่านี้มักมาจากครอบครัวที่พ่อแม่มีความวิตกกังวลและรู้สึกถดถอยเช่นเดียวกัน นอกจากนี้เด็กอาจอยู่ในสถานะที่มีความเครียดสูง และไม่สามารถแก้ไขสถานการณ์ต่าง ๆ ได้ หรืออาจมาจากครอบครัวที่ขาดความอบอุ่น การที่เด็กมีความวิตกกังวลและรู้สึกถดถอยรุนแรงและเกิดขึ้นเป็นเวลานาน เด็กอาจหาทางออกด้วยการฆ่าตัวตายได้

3. ปัญหาในการปรับตัวทางสังคม (socialized-aggression)

เด็กที่มีปัญหาในการปรับตัวทางสังคมจะมีลักษณะบางอย่างที่คล้ายเด็กประเภทแรกที่มีพฤติกรรมก่อกวน ก้าวร้าว มีความเกลียดชัง และไม่คอยรู้สึกผิด แต่เด็กที่มีปัญหาในการปรับตัวทางสังคมจะรวมกลุ่มกับเพื่อน มีพฤติกรรมที่ชอบลักขโมย ชกต่อย ทำลายสาธารณสมบัติ ฝ่าฝืนกฎหมาย หนีเรียน กระทำผิดทางเพศ ซึ่งก่อให้เกิดความเสียหายต่อสังคมและส่วนรวม

การปรับสภาพแวดล้อมในการเรียน (Learning Environment)

การจัดสภาพแวดล้อมทางการเรียนการสอนสำหรับเด็กที่มีปัญหาทางพฤติกรรม รวมถึงการเรียนร่วม (mainstreaming) ในชั้นเรียนปกติ การเรียนในห้องเสริมความรู้ การเรียนในชั้นพิเศษ และโรงเรียนพิเศษ

องค์ประกอบที่ควรพิจารณาในการเรียนร่วมระหว่างเด็กที่มีปัญหาทางพฤติกรรมกับเด็กปกติ

1. ทักษะคติของครู ผู้ปกครองและเด็กต่อการเรียนร่วม

2. พฤติกรรมและความรุนแรงของพฤติกรรม
3. ความสามารถในการควบคุมตนเอง ทักษะทางสังคม การคบเพื่อน และการเข้ากับคนอื่น
4. ความพร้อมของครูที่จะรับเด็กที่มีปัญหาทางพฤติกรรมเข้าเรียนร่วมในชั้นปกติ
5. ความร่วมมือของผู้ปกครองในการปรับพฤติกรรมเด็ก
6. ปัจจัยอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

เด็กที่เรียนร่วมได้อย่างประสบความสำเร็จควรเป็นเด็กที่ได้รับการปรับพฤติกรรมแล้ว และพิจารณาว่าควรเรียนร่วมในลักษณะใด หากเป็นการเรียนร่วมเต็มเวลา เด็กควรมีพฤติกรรมใกล้เคียงกับเด็กปกติ หากยังมีปัญหาทางพฤติกรรมอยู่บ้างก็ให้เรียนร่วมเต็มเวลาแต่ต้องได้รับการแนะแนวและให้คำปรึกษาหรือรับบริการจากครูเสริมวิชาการ

ในบางครั้งเด็กที่มีปัญหาทางพฤติกรรมจะถูกส่งให้เรียนหลักสูตรพิเศษซึ่งเด็กบางคนมีความรู้สึกว่าคุณกล่าโทษและครูเองรู้สึกโล่งใจที่เด็กถูกนำออกไปจากชั้นเรียนและอาจไม่ยอมรับเด็กที่มีปัญหาทางพฤติกรรมมาเรียนร่วมในชั้นปกติอีกแม้ว่าเด็กจะได้รับการปรับพฤติกรรมแล้วก็ตาม ซึ่งนับว่าเป็นปัญหาที่สำคัญที่จะต้องร่วมกันพิจารณาและแก้ไขต่อไป

การเรียนร่วม (Mainstreaming)

วัตถุประสงค์ของการจัดการศึกษาพิเศษ คือ การจัดสภาพแวดล้อมให้เด็กที่มีปัญหาทางพฤติกรรมได้อยู่ในสภาพแวดล้อมที่มีข้อจำกัดน้อยที่สุด ซึ่งหมายถึงการเรียนในชั้นเรียนปกติเพื่อเด็กเหล่านี้จะได้มีปฏิสัมพันธ์กับเด็กปกติ ได้มีรูปแบบพฤติกรรมที่เหมาะสม และสามารถเรียนทันเพื่อน

จอห์นสันและจอห์นสัน (Johnson & Johnson, 1981) ได้ทำวิจัยเพื่อศึกษาว่าการจัดสภาพแวดล้อมทางการเรียน หรือลีลาในการสอนของครูเป็นตัวแปรที่ทำให้เกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างเด็กที่มีปัญหาทางพฤติกรรมและเด็กปกติ โดยศึกษาเด็กประถมปีที่ 3 จำนวน 40 คน ในจำนวนนั้นมีเด็ก 8 คน ที่เป็นเด็กที่มีปัญหาทางการเรียนรู้และปัญหาทางพฤติกรรม วิธีการดำเนินการวิจัย คือให้เด็กพิเศษบางคนเรียนโดยวิธีการเรียนแบบร่วมมือ (Cooperative learning) เน้นการเรียนเป็นกลุ่มละความสามารถกับเด็กปกติ และให้ความสำคัญกับการทำงานกลุ่ม ในขณะที่เด็กพิเศษบางคนเรียนโดยการจัดกิจกรรมเป็นรายบุคคล ผลการวิจัยปรากฏว่าจากประสบการณ์ที่นักเรียนได้มีโอกาสทำงานเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ร่วมกัน ก่อให้เกิดปฏิสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างเด็กปกติและเด็กพิเศษ ดังนั้นการที่ครูจัด

สภาพแวดล้อมในการเรียนโดยครูทำหน้าที่ชี้แนะและสนับสนุนก่อให้เกิดปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของเด็กพิเศษให้เกิดขึ้นในชั้นเรียนปกติ

นอกจากนี้ เทคนิคการสัมภาษณ์สด (life space interview) ก็นับว่าเป็นวิธีการหนึ่งที่ครูสามารถใช้ได้ผล โดยการสัมภาษณ์พูดคุยถึงผลของการกระทำกับเด็กที่มีปัญหาทางพฤติกรรมทันทีหลังจากที่เด็กประพฤติหรือแสดงพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม แทนที่จะต้องรอพบครูใหญ่หรือรอใช้บริการแนะแนวในวันรุ่งขึ้นเพราะเด็กอาจลืมเหตุการณ์ต่าง ๆ ไปได้ หรืออาจหาเหตุผลอื่นมาหักล้างการกระทำของตนได้ เทคนิคการสัมภาษณ์สดหรือสัมภาษณ์พูดคุยผลการกระทำของตนในทันทีสามารถป้องกันปัญหาที่อาจเกิดขึ้นในลักษณะเดียวกันในอนาคตได้

หลักสูตรและการเรียนการสอน

เด็กที่มีปัญหาทางพฤติกรรมมักขาดทักษะทางสังคม ขาดความสัมพันธ์อันดีต่อครูและเพื่อน มีปัญหาทางบุคลิกภาพ และประสบปัญหาในการเรียน หลักสูตรและการเรียนการสอนครอบคลุมถึงการสอนซ่อมเสริมทางด้าน การอ่านและทางคณิตศาสตร์ การแนะแนว ซึ่งเป็นสิ่งที่เด็กได้รับจากห้องเสริมความรู้ โดยเด็กจะใช้เวลาประมาณวันละ 1 ชั่วโมงไปเรียนซ่อมเสริมกับครูที่จบมาทางด้านการศึกษาพิเศษที่ห้องเสริมความรู้

วิธีการหนึ่งในการปรับเนื้อหาของหลักสูตรสำหรับเด็กที่มีปัญหาทางพฤติกรรม โดยเน้นหลักสูตรที่เกี่ยวกับการสร้างความตระหนักและการรู้ตัวรู้ตน (a self-awareness curriculum) เพื่อเปิดโอกาสให้เด็กเรียนเกี่ยวกับความรู้สึกของตนเองและคนอื่น เครื่องมือในการสอนของครูได้แก่การเลือกใช้วรรณกรรมที่เหมาะสม การแสดงบทบาทสมมติ การพูดคุยอภิปรายโดยครูให้ความสำคัญเกี่ยวกับความรู้สึกและทัศนคติ

การเรียนการสอนโดยใช้คอมพิวเตอร์นับเป็นเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพอย่างหนึ่งในการสอนเด็กที่มีปัญหาทางพฤติกรรม เนื่องจากการเรียนจากคอมพิวเตอร์นั้นมีวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน มีการตอบสนองที่เป็นกลาง ไม่มีเรื่องอารมณ์มาเกี่ยวข้อง โดยเฉพาะเด็กที่ไม่ชอบคำวิพากวิจารณ์ หรือการแก้ไขต่าง ๆ จากครู เด็กเหล่านี้จึงไม่สามารถกล่าวหาว่าเครื่องคอมพิวเตอร์ไม่ยุติธรรม สำหรับเด็กที่มีปัญหาทางด้านสมาธิและความสนใจสั้น (attention-deficit hyperactivity disorder) นั้น เมื่อเรียนจากเครื่องคอมพิวเตอร์จะต้องมีสมาธิเพิ่มขึ้นในระดับหนึ่งเพื่อจะได้มาซึ่งคำตอบ เด็กจะฝึกการทำงานที่เป็นขั้นเป็นตอนซึ่งจะช่วยให้เด็กมีวินัยในตนเองเพิ่มขึ้นด้วย

หลักสูตรสำหรับเด็กที่มีปัญหาทางพฤติกรรมควรครอบคลุมถึง

1. ทักษะในการเรียนวิชาต่าง ๆ เช่น การอ่าน และคณิตศาสตร์
2. ทักษะในการควบคุมตนเอง
3. ทักษะทางสังคม

การฝึกให้ทักษะต่าง ๆ ดังกล่าวมาแล้วประสบความสำเร็จได้ต้องอาศัยเทคนิคหลัก ๆ

2 ประการคือ

1. Cognitive strategy Approaches (กลยุทธ์ในการฝึกคิด)
2. Social Skills (ทักษะทางสังคม)

1. Cognitive Strategy Approaches (กลยุทธ์ในการฝึกคิด)

กลยุทธ์ในการฝึกคิดนี้เป็นเทคนิคในการเปลี่ยนพฤติกรรมที่เรียกว่า self-management ที่อาศัยความร่วมมือของเด็กโดยฝึกให้เด็กคิดและสร้างความรับผิดชอบต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของตน แทนที่จะอาศัยเงื่อนไขหรือข้อบังคับต่าง ๆ จากภายนอก กลยุทธ์ในการฝึกคิดจึงแตกต่างจากเทคนิคในการปรับพฤติกรรม (behavior modification)

Self-management การจัดการควบคุมตนเอง ประกอบด้วยเทคนิคต่าง ๆ ต่อไปนี้

- 1) การควบคุมตนเอง (self-monitoring)
- 2) การประเมินตนเอง (self-evaluation)
- 3) การให้รางวัลตนเอง (self-reinforcement)
- 4) การสอนตัวเอง (self-instruction)

1) การควบคุมตนเอง เป็นการฝึกให้เด็กที่มีปัญหาทางพฤติกรรมเป็นผู้ตัดสินว่าพฤติกรรมที่เกิดขึ้นไม่เหมาะสมและจดบันทึกลักษณะของพฤติกรรม เช่น ถ้าเด็กรู้สึกว่าคุณเองเริ่มมีพฤติกรรมก้าวร้าว เด็กจะต้องบันทึกลักษณะของพฤติกรรมนั้น ๆ ลงในสมุดบันทึก เพื่อฝึกให้เด็กรู้ตัวว่าตนมากขึ้น สามารถชี้ถึงพฤติกรรมอันไม่พึงประสงค์ของตนได้

2) การประเมินตนเอง โดยการให้เด็กเปรียบเทียบพฤติกรรมของตนกับเกณฑ์ที่ตั้งไว้ และตัดสินลักษณะของพฤติกรรมนั้น ๆ เช่น จากมาตราส่วนประมาณค่า 1-5 เด็กจะต้องประเมินตนเองว่าตั้งใจเรียนหนังสือมากน้อยแค่ไหน

3) การให้รางวัล เป็นการให้รางวัลตนเองด้วยเหรียญรางวัลหรือสะสมคะแนน เช่น เมื่อกำหนดเวลา 10 นาที เด็กไม่ได้แสดงพฤติกรรมที่ก้าวร้าวออกมาในช่วงเวลานั้นก็จะได้รับเหรียญรางวัลซึ่งสามารถเล่นเกมหรือกิจกรรมพิเศษอื่น ๆ ได้

4) การดักเตือน เป็นวิธีที่เด็กพูดชี้แนะกับตัวเอง ในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ทั้งด้านการเรียนหรือปัญหาสังคม

เทคนิคต่าง ๆ เหล่านี้จะช่วยฝึกให้เด็กมีความตระหนักรู้จักตัวรู้จักตนเองมากขึ้น มีความตั้งใจที่จะลดพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม และสร้างหรือปรับพฤติกรรมในทางพึงประสงค์มากขึ้น วิธีหนึ่งที่จะช่วยให้เด็กมีความรับผิดชอบมากขึ้น โดยการที่อนุญาตให้เด็กมีส่วนร่วมในการวางแผนการสอนเฉพาะบุคคล

แคมป์และแบส (Camp & Bash, 1981) ได้กล่าวถึงโปรแกรมฝึกคิดที่เรียกว่า “Think Aloud” เพื่อช่วยให้เด็กผู้ชายที่มีพฤติกรรมก้าวร้าวในระดับประถมศึกษาสามารถควบคุมตนเอง โดยฝึกให้เด็กคิดไตร่ตรองคำถามต่อไปนี้

1. ปัญหาของตัวฉันคืออะไร?
2. ฉันควบคุมหรือจัดการกับปัญหานั้นอย่างไร?
3. ฉันได้ดำเนินตามแผนที่วางไว้หรือไม่?
4. ฉันได้ประพฤติปฏิบัติอย่างไร?

วิธีการ Think Aloud นี้เป็นการฝึกให้เด็กคิดไตร่ตรองระลึกเข้าไปในตัวเอง ฝึกมองดูพฤติกรรมตัวเอง ซึ่งในที่สุดจะช่วยให้เด็กรู้จักควบคุมตนเอง แคมป์และแบสกล่าวถึงงานวิจัยที่ว่าหลังจากที่เด็กได้ผ่านการฝึกอบรมจำนวน 30 คาบแล้วผลปรากฏว่าเด็กกลุ่มนี้มีคะแนนวัดจากแบบทดสอบสติปัญญา (I.Q. test) และคะแนนจากการอ่านสูงขึ้นและได้รับคะแนนทางด้านมนุษยสัมพันธ์สูงขึ้นโดยครูเป็นผู้ให้คะแนน

จากงานวิจัยต่าง ๆ สามารถสรุปได้ว่า เทคนิคที่ฝึกให้เด็กจัดการควบคุมตนเอง (self-management) นี้ เป็นเทคนิคที่มีประสิทธิภาพในการฝึกให้เด็กที่มีปัญหาทางพฤติกรรมได้ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของตน ทำให้เด็กสร้างความเชื่อมั่นในตนเองโดยการควบคุมพฤติกรรมตน และช่วยให้เด็กสามารถเรียนในชั้นปกติ ซึ่งนับเป็นสภาพแวดล้อมที่มีข้อจำกัดน้อยที่สุดได้

2. ทักษะทางสังคม (Social Skills)

หลักสูตรที่เน้นทักษะทางสังคม เป็นหลักสูตรที่มีเนื้อหาและวิธีการที่มุ่งจัดความบกพร่องทางพฤติกรรมของเด็ก เนื่องจากเด็กที่มีปัญหาทางพฤติกรรมขาดทักษะทางสังคม ขาดปฏิสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับเพื่อนและผู้อื่น ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการเรียนของเด็ก วัตถุประสงค์หนึ่งในการจัดการศึกษาพิเศษสำหรับเด็กประเภทนี้คือ การฝึกปฏิบัติทักษะต่าง ๆ เพื่อให้พฤติกรรมเป็นที่ยอมรับทางสังคมมากขึ้น

เคอร์และเนลสัน (Kerr and Nelson, 1989) ได้เสนอแนะลำดับของกิจกรรม เพื่อช่วยเพิ่มพูนทักษะทางสังคม 4 ประการ คือ

1. การเป็นตัวแบบ เพื่อให้เด็กเกิดทักษะทางสังคมควรเปิดโอกาสให้เด็กได้สังเกตตัวแบบจากเพื่อนหรือจากการดูวิดีโอ

2. การแสดงบทบาทสมมุติ เพื่อฝึกให้เด็กแสดงบทบาทสมมุติเกี่ยวกับพฤติกรรมที่พึงประสงค์ในสถานการณ์ต่าง ๆ

3. การวิจารณ์การแสดง เพื่อให้เด็กได้แสดงละคร หลังจากนั้นครูจะเป็นผู้วิจารณ์การแสดง โดยกล่าวถึงจุดเด่นและจุดควรแก้ไขปรับปรุง ต่อจากนั้นเด็กจะแสดงละครซ้ำอีกครั้ง ซึ่งส่วนใหญ่เด็กจะทำได้ดีขึ้น

4. การประยุกต์ใช้ทักษะทางสังคมในสถานการณ์อื่น ๆ ฝึกให้เด็กระลึกถึงทักษะในการควบคุมตนเองในสถานการณ์ที่ต่าง ๆ กันไป

การฝึกทักษะทางสังคมเพื่อช่วยให้เด็กมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นในชั้นเรียนปกตินั้น จะประสบความสำเร็จก็ต่อเมื่อมีครูแนะแนวคอยให้ความช่วยเหลือในชั้นเรียนปกติหรือช่วยเหลือเป็นกลุ่มย่อยในห้องเสริมความรู้ หรือในชั้นเรียนพิเศษ

ในการพัฒนาทักษะทางสังคมนั้น อาจให้เด็กทำสัญญาเป็นลายลักษณ์อักษร (written contract) ระหว่างเด็กและครู โดยทั้งสองฝ่ายจะร่างสัญญาข้อตกลงร่วมกัน การทำสัญญาเป็นลายลักษณ์อักษรนั้นทำให้มีการตรวจสอบว่าเด็กได้ปฏิบัติตามสัญญาหรือไม่ หากปฏิบัติตามสัญญาครบถ้วนควรให้รางวัลแก่เด็ก

กลยุทธ์ในการช่วยเหลือเด็กที่มีปัญหาทางพฤติกรรม (Intervention Strategies)

กลยุทธ์ในการช่วยเหลือเด็กที่มีปัญหาทางพฤติกรรมเพื่อให้เด็กเปลี่ยนพฤติกรรมและสร้างพฤติกรรมที่พึงประสงค์ ได้แก่

1. การเรียนรู้แบบสร้างเงื่อนไข (operant conditioning)
2. กลยุทธ์ทางระบบนิเวศ (ecological strategies)
3. การบำบัดทางพัฒนาการ (developmental therapy)

ตารางที่ 8 แสดงกลยุทธ์ในการลดพฤติกรรมซึ่งส่วนใหญ่อยู่บนพื้นฐานของการสร้างเงื่อนไข
(Operant conditioning)

| ประเภท | วิธีการ/ขั้นตอน | ตัวอย่าง | ผล |
|---|---|--|--|
| 1. การปรับสภาพแวดล้อม (Environmental modification) | เปลี่ยนสภาพแวดล้อมที่มีลักษณะซึ่งนำไปสู่พฤติกรรมอันไม่พึงประสงค์ | การลดความเครียดของเด็กโดยฝึกให้เด็กทำงานที่แบ่งเป็นขั้นตอนย่อย ๆ | อาจได้ผลเฉพาะปัญหาที่ไม่รุนแรงเท่านั้น |
| 2. การให้แรงเสริมที่ต่างกัน (Different Reinforcement) | ให้การแรงเสริมกับพฤติกรรมที่พึงประสงค์และเพิกเฉยต่อพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ | ให้คำชมแก่เด็กที่มีพฤติกรรมก้าวร้าวเมื่อเด็กมีพฤติกรรมที่พึงประสงค์เช่น แบ่งปันสิ่งของต่าง ๆ และเพิกเฉยต่อคำวิพากวิจารณ์ที่ไม่เหมาะสมของเด็ก | ช่วยลดปัญหาของเด็กที่ก้าวร้าว เด็กที่ชอบทำร้ายตนเอง และเด็กที่อยู่เฉยๆ ไม่ได้ |
| 3. การงดให้รางวัลในช่วงเวลาจำกัด (Time Out) | แยกเด็กมาจากสิ่งเร้าที่ได้รับการเสริมแรงหรือรางวัลชั่วขณะ | เด็กที่แสดงโทสะ อาละวาด ร้องไห้ กระตืบเท้า จะถูกแยกไปอยู่ใน "มุมสงบ" จนกว่าเด็กจะควบคุมตนเองได้ | การใช้ Time Out ได้ผลในระดับหนึ่งถึงแม้จะไม่ได้ผลในระดับสากลก็ตาม |
| 4. การแก้ไขผลการกระทำของเด็ก (Overcorrection) | ให้เด็กแก้ไขผลของการกระทำที่ไม่พึงประสงค์ | เด็กที่ตั้งใจ/จงใจทำสกปรกจะต้องทำความสะอาดบริเวณที่เลอะเทอะด้วย | เป็นวิธีที่ใช้ได้ผลวิธีหนึ่ง |
| 5. การสร้างเงื่อนไขที่ไม่น่าพึงพอใจ (Aversive conditioning) | การใช้ความเจ็บปวดหรือสิ่งเร้าที่ไม่ต้องการเพื่อลดพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ | ใช้กระแสไฟฟ้าช็อตเมื่อเด็กแสดงพฤติกรรมที่ก้าวร้าว | - อาจได้ผลแต่ต้องใช้วิธีการอื่นร่วมด้วย - วิธีนี้เป็นวิธีที่มีข้อโต้แย้งมาก |
| 6. การลงโทษ (Corporal punishment) | การลงโทษด้วยวิธีการใดก็ตามที่ทำให้เด็กเจ็บปวดตามร่างกาย | การลงโทษด้วยการเขียนตีเมื่อเด็กแสดงพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ | ไม่ได้ผลเท่ากับวิธีอื่น ๆ |

1. การเรียนรู้แบบสร้างเงื่อนไข (Operant Conditioning)

การเรียนรู้แบบการสร้างเงื่อนไขเป็นการเรียนรู้ที่เป็นผลสืบเนื่องมาจากตัวผู้เรียนได้กระทำเอง เป็นลักษณะของความพร้อม หรือความเต็มใจของผู้เรียนที่ต้องการกระทำกิจกรรมต่าง ๆ ตามความพึงปรารถนาของตนเอง ตัวอย่างเช่น ในเด็กเล็กที่ชอบดูดนิ้วมือขณะดูทีวี ถ้าพ่อแม่ปิดทีวีเมื่อเห็นเด็กดูดนิ้ว และเปิดทีวีเมื่อเอานิ้วออกจากปาก เด็กจะเรียนรู้ได้ว่าถ้าเขาต้องการดูทีวีเขาจะต้องไม่ดูดนิ้ว ในกรณีนี้การวางเงื่อนไข (การดูดนิ้ว) จะถูกควบคุมโดยสิ่งเร้า (stimulus) คือการปิดทีวี หรืออาจเรียกว่าเป็นแรงเสริมเชิงบวก (positive reinforcement) ซึ่งหมายถึง ขบวนการที่ส่งเสริมพฤติกรรมของบุคคลเพื่อให้แสดงพฤติกรรมที่พึงประสงค์ซ้ำอีก การเปิดทีวีจึงเป็นสิ่งเร้า หรือแรงเสริมเชิงบวกนั่นเอง

ในกรณีที่พ่อแม่เปิดนาฬิกาปลุกเมื่อเห็นลูกดูดนิ้ว และปิดนาฬิกาปลุกเมื่อเด็กเอานิ้วออกจากปาก เรียกว่า แรงเสริมประเภทลบ (Negative reinforcement) หมายถึง ขบวนการส่งเสริมพฤติกรรมของบุคคลเพื่อให้แสดงพฤติกรรมที่พึงประสงค์ซ้ำอีก เด็กแสดงพฤติกรรมที่พึงประสงค์ (ไม่ดูดนิ้ว) เพื่อหลีกเลี่ยงสภาวะที่เด็กไม่พอใจ (เสียงนาฬิกาปลุก) ดังนั้นการเปิดนาฬิกาปลุกทำให้เกิดพฤติกรรมที่พึงประสงค์

หลักการเรียนรู้แบบการสร้างเงื่อนไขนี้สามารถนำไปประยุกต์ใช้กับเด็กที่มีปัญหาทางพฤติกรรมได้ โดยในขั้นแรกควรระบุพฤติกรรมที่ควรเปลี่ยนแปลงแก้ไข (การวิ่งไปรอบ ๆ ห้อง ไม่นั่งอยู่กับที่ ชอบแหย่เพื่อน) ต่อมาคือการจัดหาวัสดุอุปกรณ์ทำให้เด็กนั่งลงทำงานกับที่ และขั้นสุดท้ายคือการให้รางวัล (reinforce) เมื่อเด็กแสดงพฤติกรรมที่เหมาะสม เช่น ทำงานอยู่กับที่ได้อ หรือหยุดแหย่เพื่อน เป็นต้น (โดยปกติครูมักจะให้ความสนใจเมื่อเด็กแสดงพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม เช่น ตะโกนดูว่าเด็กตลอดเวลาเมื่อเด็กไม่อยู่กับที่ และเพิกเฉยเมื่อเด็กนั่งลงทำงานเอง)

การหล่อหลอมพฤติกรรม (shaping behavior) ในห้องเรียนโดยการตั้งเป้าหมายหลักไว้และแบ่งงานเป็นขั้นตอนย่อย ๆ เพื่อเด็กจะได้รู้สึกว่าได้สำเร็จ เด็กจะได้แรงเสริมเชิงบวกในแต่ละขั้นตอนที่ทำงานเสร็จในช่วงเวลาที่กำหนดให้ รางวัลที่ได้อาจเป็นคะแนน หรือเหรียญรางวัล หรืออื่น ๆ ในกรณีนี้เด็กสามารถทำงานที่ยากและใช้เวลานานขึ้นได้

2. รูปแบบทางระบบนิเวศ

จากตารางที่ 8 จะเห็นได้ว่ากลยุทธ์หนึ่งในการลดพฤติกรรม คือ การปรับสภาพแวดล้อม (environmental modification) หรือการจัดสภาพแวดล้อมที่จะช่วยแก้ไข

หนุนให้เด็กทำงานได้ กลยุทธ์ในทางนิเวศนั้นอยู่บนพื้นฐานความเชื่อที่ว่า เด็กเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ดังนั้นระบบนิเวศจึงประกอบไปด้วยเด็ก ครอบครัว โรงเรียน เพื่อนบ้าน และชุมชน รูปแบบทางระบบนิเวศอยู่บนความเชื่อที่ว่าปัญหาทางพฤติกรรมเป็นผลของการทำลายปฏิสัมพันธ์ระหว่างเด็กและระบบสังคม หรือระหว่างเด็กและสิ่งแวดล้อม (ครอบครัว เพื่อน ครู) ดังนั้นควรแก้ไขที่ตัวเด็ก ด้วยการได้รับความช่วยเหลือจากการแนะแนว และการสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างเด็กและสภาพแวดล้อมโดยการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อม รวมถึงการปรับปรุงทัศนคติของครู นักเรียน ผู้ปกครอง ตลอดจนสมาชิกในชุมชน เพื่อให้มีความเข้าใจและยอมรับเด็กมากขึ้น

3. รูปแบบการบำบัดทางพัฒนาการ

รูปแบบการบำบัดทางพัฒนาการให้ความสำคัญกับลำดับขั้นพัฒนาการของเด็ก จากเด็กเล็กไปสู่ผู้ใหญ่ ภายใต้กรอบความคิด 4 ด้านคือ พฤติกรรม ความสามารถในการสื่อสาร ขบวนการทางสังคม และทักษะทางการเรียน (ตารางที่ 9) ตัวอย่างพัฒนาการทางด้านสื่อสาร

| | |
|------------------------------------|---|
| ขั้นที่ 1 (0-ก่อนวัยเรียน) | -ใช้คำพูดบอกความต้องการ (แม่,บอล,นม) |
| ขั้นที่ 2 (ก่อนวัยเรียน) | -สื่อสารกับผู้อื่นได้ (ฉันอยากได้รถ) |
| ขั้นที่ 3 (ระดับประถมศึกษา) | -แสดงคำพูดในกลุ่ม (นี่คือรอบของฉัน) |
| ขั้นที่ 4 (ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น) | -ตระหนักในความสัมพันธ์กับผู้อื่น (ฉันอยากให้เธอชอบฉัน) |
| ขั้นที่ 5 (ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย) | -คำพูดที่ลึกซึ้งและหลากหลาย (ฉันเข้าใจว่าทำไมเธอถึงรู้สึกเศร้า) |

ตารางที่ 9 แสดงลำดับพัฒนาการของแนวคิดทั้ง 4 ด้าน

| ลำดับ | พฤติกรรม | การสื่อสาร | สังคม | ทักษะทางการเรียน |
|-----------------------------|--|---|--|---|
| 1. อายุ 0-3 | วางใจในการใช้ทักษะทางร่างกาย | ใช้คำพูดบอกความต้องการได้ | เริ่มวางใจในผู้ใหญ่ | ตอบสนองต่อสิ่งแวดล้อม โดยขบวนการแยกประเภท การประสานงานของกล้ามเนื้อ และความคิดรวบยอดทางคำพูด/ภาษา |
| 2. อนุบาล 3-6 ปี | ร่วมกิจวัตรประจำวันได้ | ใช้คำพูดสื่อสารกับผู้อื่นทางสร้างสรรค์ได้ | ร่วมกิจกรรมกับเด็กอื่น ๆ ได้ | ทำกิจกรรมในห้องเรียน และมีความเข้าใจเกี่ยวกับความเหมือนความแตกต่าง ลำดับประสานงานของส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย |
| 3. ระดับ ประถมศึกษา | ประยุกต์ใช้ทักษะความชำนาญของแต่ละบุคคลในกระบวนการกลุ่ม | ใช้คำพูดแสดงความรู้สึกรู้สึกได้ | มีความพึงพอใจในการทำกิจกรรมกลุ่ม | ทำกิจกรรมกลุ่ม เริ่มเข้าใจสัญลักษณ์และความคิดที่เชิงรูปธรรม และมีการประสานงานของส่วนต่าง ๆ ในร่างกาย |
| 4. ระดับ มัธยมศึกษา ตอนต้น | มีการแบ่งปันช่วยเหลือเพื่อให้กลุ่มประสบความสำเร็จ | ใช้คำพูดแสดงความรู้สึกระดับต่อตนเองและผู้อื่นได้เหมาะสม | ร่วมกิจกรรมกลุ่มได้ดี | ใช้เครื่องหมายและสัญลักษณ์ |
| 5. ระดับ มัธยมศึกษา ตอนปลาย | ปรับพฤติกรรมต่อสภาวะต่าง ๆ ในชีวิตได้อย่างเหมาะสม | ใช้คำพูดและมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อผู้อื่น | มีความคิดริเริ่มและรักษาความสัมพันธ์อันดีของกลุ่มได้ | ประสบความสำเร็จในการใช้เครื่องหมายและสัญลักษณ์ในการเรียน |

รูปแบบการบำบัดทางพัฒนาการทั้ง 4 ด้าน คือ พฤติกรรม ความสามารถในการสื่อสาร ขบวนการทางสังคม และทักษะทางการเรียน ซึ่งเป็นกลยุทธ์หนึ่งในการช่วยเหลือเด็กที่มีปัญหานั้น ได้ให้ความสำคัญกับการจัดการเรียนการสอนที่ยึดพัฒนาการของเด็กเป็นหลัก โดยไม่ได้คำนึงถึงอายุ ตัวอย่างเช่น เด็กที่เรียนในชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 แต่พัฒนาการทางการสื่อสารอยู่ที่ระดับ 2 (ระดับอนุบาล อายุ 3-6 ปี) ดังนั้นการจัดโปรแกรมการศึกษาเฉพาะบุคคลจะเริ่มที่ระดับ 2 เป็นต้น

การประเมินผล

การประเมินผลให้เป็นไปตามที่กำหนดไว้ในแผนการศึกษาเฉพาะบุคคล (IEP.)
ตั้งตัวอย่างในตารางที่ 10

ตารางที่ 10 ตัวอย่างแผนการศึกษาเฉพาะบุคคล (IEP.)

(Kirk, Gallagher, & Anastasiow, 1993, 442)

| ชื่อเด็ก Robert Rimcover โรงเรียน Washington High School เริ่มเข้าโปรแกรม 14/9/81 ลำดับของความมุ่งหมายระยะยาว 1. สามารถควบคุมอารมณ์ตนเองได้เมื่อผู้ใหญ่ว่ากล่าวตักเตือน 2. พยายามลดการใช้ยาที่โรงเรียน 3. เพิ่มทักษะทางการเขียน | | สรุประดับความสามารถเด็ก - ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเหนือเกณฑ์ปกติเล็กน้อยในวิชาคณิตศาสตร์ ประวัติศาสตร์ วิทยาศาสตร์ - ทักษะในการแต่งเรียงความต่ำกว่าเกณฑ์ประมาณ 2 ปี - ปฏิเสธที่จะฝึกทักษะในการเขียน | | | |
|---|--|--|-----------|------------------------------|------------------------------|
| จุดมุ่งหมายระยะสั้น | บริการหรือการจัดการศึกษาพิเศษ | ผู้รับผิดชอบ | % ของเวลา | ระยะเริ่มต้น ระยะสิ้นสุด | วันที่ ทบทวน |
| 1. เมื่อได้ฟังคำสั่ง Robert สามารถแสดงพฤติกรรมที่ครูสั่งได้ภายใน 10 วินาที โดยไม่แสดงอาการก้าวร้าว (ทั้งคำพูดและการกระทำ) | - ทำสัญญา - ใช้ time-out - ใช้บทบาทสมมุติ | ชั้นเรียนปกติ และครูห้องเสริมวิชาการ | 100% | 14/9/81 - | 20/12/81 - |
| 2. เมื่อให้ทำงานที่ทำด้วยความเลินเล่อหรืองานที่ไม่ถูกต้องซ้ำอีกครั้ง Robert จะปฏิบัติตามโดยไม่แสดงคำพูดหรือการกระทำที่ก้าวร้าว | - ทำสัญญา - time-out - บทบาทสมมุติ - ข้อมูลย้อนกลับทันทีที่เกี่ยวกับงานทางวิชาการ | เช่นเดียวกับจุดมุ่งหมายข้อ 1 และเพิ่มผู้รับผิดชอบคือ peer tutoring | 100% | เช่นเดียวกับจุดมุ่งหมายข้อ 1 | เช่นเดียวกับจุดมุ่งหมายข้อ 1 |
| % ของเวลาที่ใช้ในชั้นเรียนปกติ 83% (5 คาบจากทั้งหมด 6 คาบ) | | คณะกรรมการ - ครูใหญ่ - นักแนะแนว - ครูห้องเสริมวิชาการ - ผู้ปกครอง - วันที่ประชุม 17/8/81 | | | |
| ข้อเสนอแนะในการจัดวางตัวบุคคล 11 th grade (non-accelerated) | | | | | |